

НАПРЯМКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ЗМЕНШЕННЯ ПРОЯВІВ ПРЯМОГО ТА ЛАТЕНТНОГО ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зубкова І.М.

Управління Державної казначейської служби України у м. Миколаєві
Миколаївської області

Досліджено теоретико-методологічні засади політичного насилля. Виявлено особливості прямого та латентного політичного насилля. Запропоновані напрямки попередження та зменшення проявів прямого та латентного політичного насилля. Розглянуті заходи, спрямовані на профілактику політичного насилля. Основна увага приділена попередженню політичного насилля.

Ключові слова: насилля, політичне насилля, латентність, тероризм, війна, профілактика, попередження, форми насилля.

Постановка проблеми. Початок XXI століття характеризується зростанням глобалізації та інформатизації суспільства, за умови яких жодна держава світу не в змозі ізолювати своє населення від впливу колосальних потоків інформації, яка може мати як позитивну, так і деструктивну спрямованість. Також значно загострилась проблема застосування для досягнення політичних цілей новітніх технологій ведення військових дій та перенесення центру ваги протистояння в інформаційну площину, що має значний вплив на політичні процеси сьогодення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження політичного насилля та шляхів зменшення його проявів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема політичного насилля досліджується науковцями за певними аспектами. Зокрема, увагу теоретичним засадам політичного насилля та його типології приділено в роботах А. Бабієвої [2, 3], Е. Гусейнова [4], Л. Левченко [8-9], А. Піджакова [13], М.Цуркан [19] та ін. Аналізу форм політичного насилля із застосуванням фізичного впливу присвячені роботи К. Андреева [1], А. Дмитрієва [5], Г. Луцишин [11], І. Шкурат [21]. Види політичного насилля, в основу якого покладений вплив на підсвідомість, досліджують І. Малік [12], С. Смольц [17], С. Шубін [22]. Певні рекомендації зі зменшення проявів та попередження політичного насилля пропонують Я. Жарков, М. Дзюба, І.Замаруєва [6], А. Кохан [7], М. Присяжнюк, Я. Белошевич [14]. Однак, увага в роботах приділяється лише певним аспектам політичного насилля.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На початку XXI ст. з розвитком глобалізаційних процесів та інформатизації суспільства видозмінюються форми політичного насилля, набуваючи нових рис та особливостей, що вимагає ґрунтовного наукового дослідження та визначення їх теоретичних засад.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження напрямків попередження та зменшення проявів прямого та латентного політичного насилля в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Проблема політичного насилля в сучасних умовах є широко обговорюваною в наукових колах, однак, в межах окремих суспільних наук – соціальної психології, політології, соціології – склалися різні підходи до визначення її концептуальних засад. Тому, однією з особливостей феномену «політичного насилля» є відсутність єдиного розуміння його сутності.

Політичне насилля є особливим типом дії, спрямованим на нав'язування політичної волі одній людині або групі решти осіб. Воно вирізняється організованістю, широтою, систематичністю та

ефективністю застосування. До певного виду політичного насилля вдаються при всіх типах політичного режиму, найбільш активно його використовують при тоталітарних та авторитарних режимах, але і в демократичних країнах можна спостерігати певні елементи політичного насилля.

Політичне насилля є організованим фізичним та психологічним примусом, який використовується як засіб нав'язування волі суб'єкта для досягнення політичних цілей. Політичне насилля можуть застосовувати різні агенти політичної системи: правляча еліта, партії, терористичні організації, групи, окремі особи. Особливістю політичного насилля є те, що воно не обмежується тільки фізичним примусом, а й охоплює психологічний, ідеологічний та іншого роду прихований вплив на свідомість. Тому, відповідно, за мірою відкритості прояву політичне насилля можна поділити на дві великі підгрупи: пряме та приховане (латентне). Пряме політичне насилля здійснюється з допомогою застосування фізичної сили (війна, революції, тероризм). Латентне політичне насилля здійснюється із застосуванням психологічного впливу (інформаційно-психологічні війни та операції).

Прямі форми прояву політичного насилля створюють значну загрозу людству внаслідок можливого розширення кількості учасників в умовах глобалізації, негативних гуманітарних наслідків, пов'язаних із зростанням кількості як безпосередньо жертв, так і біженців. Особливою рисою прямих форм політичного насилля є застосування організованого фізичного впливу шляхом розробки військової політики та новітніх озброєнь, що дозволяє швидко досягнути поставленої мети політичному агенту-агресору.

Сучасний розвиток інформаційних технологій призвів до збільшення інтенсивності застосування латентних форм прояву політичного насилля, до яких належать інформаційно-психологічні війни та операції. Головна відмінність латентного політичного насилля полягає в тому, що воно діє на людей, минаючи свідомість, через це особа позбавляється можливості приймати зважені, логічно обґрунтовані рішення, і отже втрачає свободу волі.

Типом латентного політичного насилля є інформаційно-психологічні війни і операції, які займають проміжну ланку між політичною кризою і фазою збройного зіткнення. Сучасний вид латентного політичного насилля іноді називають і «консцієнтальною війною», під якою розуміється війна психологічна за формою, цивілізаційна за змістом та інформаційна за засобами, в якій об'єктом руйнування та перетворення є ціннісні установки громадян як власної держави, так і держави, проти якої спрямований вплив, в результаті чого нав'язуються

ціннісні установки, вигідні країні-агресору [14]. Зростання методів здійснення латентного політичного насилля та його ефективність створюють значну загрозу демократичним цінностям сучасних держав та вимагають розробки напрямків попередження та зменшення проявів політичного насилля в сучасних умовах.

Використовуючи новітні розробки військової політики, озброєнь і значні сили телебачення як основної складової сучасних мас-медіа, необмежені можливості Інтернет, політичне насилля виступає ефективним засобом для досягнення конкретних політичних цілей. Зазначена тенденція становить значну загрозу демократичним цінностям та вимагає розробки шляхів попередження та зменшення проявів політичного насилля в сучасних умовах.

Отже, на початку ХХІ ст. збільшуються масштаби прямого та латентного політичного насилля, що вимагає пошуків напрямків його попередження, а якщо воно вже вступило в активну фазу – шляхів зменшення проявів насилля. Дії, які перешкоджають розгортанню політичного насилля повинні мати комплексний характер і охоплювати як державні структури, так і громадськість в цілому.

Для недопущення причин виникнення політичного насилля, зокрема, таких як неможливість донести погляди громадськості до влади мирним шляхом, важливим є розвиток демократичних інститутів, формування публічної політики. Публічна політика вже за своїм визначенням не є політикою репрезентативної публічності – боротьби за право репрезентувати волю народу. Її учасниками є ті суб'єкти політики, які можуть публічно артикулювати власні інтереси – представники громадськості, які порушують перед владою питання про гострі суспільні проблеми [7, с. 178].

Активна громадськість має створити бар'єри для обмеження і блокування латентного насилля, що підвищить рівень самоорганізації, прозорості та правової культури громадян і організацій. Для цього необхідно проводити в суспільстві активну навчально-освітню роботу, видавати спеціальні посібники та брошури, випускати й популяризувати навчальні фільми.

Експертно-аналітичні установи і недержавні організації мають здійснювати політичний аудит та оцінку діяльності політичних сил, аналізувати досягнуті ними результати та демонструвати громадянам реальний і потенційний рівень ефективності політичних партій, політиків та влади. Необхідно загострити увагу лідерів громадських організацій, політичних партій, науковців, дослідників на розробленні та впровадженні методів обмеження та протистояння інформаційно-психологічним війнам.

Важливим є розвиток інформаційної стійкості – здатності людини протистояти деструктивному інформаційному впливу на свою свідомість і психіку. Підвищенню інформаційної стійкості повинен сприяти високий рівень інформаційної культури, оскільки інформаційна стійкість є критерієм цілісності особистості.

Для усунення й нейтралізації різноманітних інформаційних загроз необхідно зосередити зусилля і на активізації особистісних якостей, до яких слід додати ще і системність, оскільки системне сприйняття інформації має велике значення для формування в особистості цілісної картини світу. Системний підхід дозволяє найбільш адекватним чином інтерпретувати та класифікувати всю інформацію, яка надходить до людини. Важливо, що при цьому виявляються прямі і латентні фактори, причинно-наслідкові зв'язки, внутрішня логіка подій. Систем-

ний аналіз сукупності окремих елементів дозволяє виявити ті з них, що мають руйнівну спрямованість і становлять загрозу особистості [6, с. 245].

Засобом попередження політичного насилля є здійснення через загальнодержавні ідеологічні, педагогічні, організаційні та інші заходи формування в особистості захисного інформаційного прошарку, основу якого складатимуть загальнолюдські цінності й орієнтири. Саме він повинен захистити особистість від згубного латентного політичного насилля. При цьому основи інформаційної безпеки особистості мають закладатися на початкових стадіях її формування. Процес виховання повинен ґрунтуватися на традиціях і принципах, що не суперечать діючим нормам і правилам суспільної поведінки, культурним ідеалам. Людина повинна розуміти та приймати норми й традиції свого народу і своєї країни.

До заходів, спрямованих на профілактику політичного насилля шляхом зменшення радикальних проявів серед населення, необхідно віднести:

- проведення комплексних заходів по формуванню правової культури (істотне розширення юридичної складової у вихованні та освіті, тому що знання своїх прав і свобод сприятиме розвитку почуття поваги до прав і свобод інших осіб, в тому числі до їх життя, здоров'я та гідності);

- розширення толерантного світогляду, терпимого ставлення до всіх людей, незалежно від їх національності, релігії, соціального, майнового положення та інших обставин.

Для здійснення зазначених заходів органи державної влади, місцевого самоврядування із залученням громадянського суспільства повинні зосередити свої зусилля на роботі за наступними напрямками:

- 1) інформаційно-аналітичне забезпечення (випуск пам'яток, брошур, книг, звернень, плакатів, соціальної реклами, об'єктивних публікацій в пресі про діяльність правоохоронних органів, створення тематичних документальних фільмів та відеороликів);

- 2) пропагандистське забезпечення (своєчасне доведення об'єктивної інформації про результати діяльності у зазначеній сфері);

- 3) контрпропагандистське забезпечення (адекватна і своєчасна реакція на дезінформацію);

- 4) ідеологічне забезпечення (формування релігійної та міжнаціональної толерантності, патріотизму, пріоритетів загальнолюдських цінностей) [15].

Володіння інформаційними ресурсами у сучасних проявах політичного насилля є таким же невідмінним атрибутом, як в минулих війнах було володіння силами і засобами, озброєнням, боєприпасами, транспортом, а виграш в інформаційному протиборстві може сприяти досягненню стратегічних цілей. Тому перед державою постає актуальна задача забезпечення своєї інформаційної безпеки як однієї з основних складових сфери національної безпеки. Необхідно забезпечити на державному рівні інформаційну безпеку системи соціально-політичних відносин, що можна визначити як такий стан, в якому система здатна успішно, стійко і безперервно розвиватися в умовах інтенсивного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, які чинять деструктивний інформаційно-психологічний вплив на неї [18].

Основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки є:

- у сфері міжнародної співпраці – інтеграція в міжнародну систему забезпечення інформаційної безпеки і співпраця по запобіганню протиправних дій в інформаційній сфері;

- у сфері оборони – вдосконалення системи моніторингу загроз та їх джерел, своєчасне інформування відповідних суб'єктів влади про стан

інформаційного ресурсу і інформаційних систем оборонної сфери [14, с. 38].

Стратегічною метою попередження такого виду політичного насилля як тероризм є виявлення, розслідування, розкриття конкретних злочинів, встановлення та ліквідація терористичних угруповань, зменшення, нейтралізація, мінімізація детермінантів, що спричинили або допомогли розвитку, поширенню того чи іншого терористичного формування, ускладнення залучення до терористичної діяльності і недопущення поширенню ідей тероризму. Важливим є розробка ефективної загальнодержавної й міжнародної політики щодо запобігання тероризму, яка повинна включати:

- 1) доктринальне визначення стратегії запобіжної діяльності;
- 2) інформаційне забезпечення реалізації визначених завдань;
- 3) координацію запобіжної діяльності [10];
- 4) демократизацію силових структур по боротьбі з тероризмом за рахунок частого зміни кадрів;
- 5) введення постійної інформаційно-роз'яснювальної роботи з особовим складом антитерористичних відомств;

6) залучення населення, і особливо молоді, до допомоги правоохоронним органам шляхом проведення різних навчальних семінарів, тренувань, спільного моніторингу екстремістських проявів [16, с. 45].

Важливість боротьби з тероризмом залишається для країн ЄС і України одним із пріоритетних напрямів діяльності із забезпечення національної безпеки. Базовим документом є Конкретна стратегія ЄС 2005 р., яка визначає 4 основні напрями діяльності: запобігання; захист; впровадження; реагування. У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено принцип пріоритетності саме попереджувальних заходів. Кінцевим підсумком реалізації державної політики у сфері запобігання тероризму має стати усунення причин і умов, що сприяють виникненню цього негативного явища [10].

Попередження політичного насилля, складовою якого є запобігання інформаційно-психологічному впливу, повинно містити: своєчасне визначення початку інформаційно-психологічних операцій су-

противника; перекриття або встановлення повного контролю над каналами інформаційно-психологічного впливу супротивника; розвідка й знищення сил і засобів психологічних операцій супротивника.

Зрив інформаційно-психологічного впливу супротивника досягається своєчасною розвідкою, усуненням або зменшенням сил і засобів ведення супротивником інформаційно-психологічної боротьби; постійним інформуванням про застосування супротивником сил і засобів інформаційно-психологічної боротьби й способах протидії; запобіганням поширення серед військовослужбовців та населення антитерористичних матеріалів та іншої ворожої інформації [20, с. 72].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що для попередження та зменшення проявів політичного насилля необхідна розробка загальнодержавної комплексної програми, що включає не тільки правоохоронні, а й політичні, соціальні, економічні, правові, ідеологічні, інформаційні та інші аспекти щодо усунення умов, що сприяють розвитку політичного насилля з урахуванням його типології й форм здійснення, а також моніторинг поточного стану та прогнозування розвитку проявів насилля в подальшому.

Дії, які перешкоджають розгортанню політичного насилля повинні мати комплексний характер і охоплювати як державні структури, так і громадськість в цілому. Для попередження і зменшення проявів політичного насилля важливим є розвиток демократичних інститутів, здійснення через державні, громадські організації заходів з підвищення політичної і правової культури населення, зменшення радикальних проявів за допомогою розширення толерантного світогляду, терпимого ставлення до всіх людей. Для здійснення зазначених заходів органи державної влади, місцевого самоврядування, освітні установи і громадянське суспільство повинні об'єднати свої зусилля.

Політичне насилля в сучасних умовах має значний вплив на політичні процеси та активно виявляється в нових формах прояву, що вимагає наукового обґрунтування його новітньої сутності та особливостей сучасних видів, що і являє собою мету подальших досліджень автора роботи.

Список літератури:

1. Андреева К. До питання про розмежування понять «терор», «тероризм» та «терористичний акт» / К. Андреева // Азовські правові читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Бердянськ, 18-19 квітня 2014 р. – Бердянськ: ТОВ «Модем-1», 2014. – С. 151-155.
2. Бабієва А. Катастрофогенний чинник політичного насилля / А. Бабієва // Політичний менеджмент. – 2004. – № 3. – С. 163-171.
3. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект / А. Бабієва // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 161-168.
4. Гусейнов А. Етика ненасилля / А. А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1992. – № 3. – С. 72-82.
5. Дмитриев А. Насилие: социо-политический анализ / А. Дмитриев, И. Залысин. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЕН), 2000. – 328 с.
6. Жарков Я. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави / Я. Жарков, М. Дзюба, І. Замаруєва. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 274 с.
7. Кохан А. Формування публічної політики як механізму протидії політичним маніпулюванням у прийнятті політико-управлінських рішень / А. Кохан // Вісник Національної академії державного управління. – 2011. – № 3. – С. 176-184.
8. Левченко Л. Деякі аспекти щодо визначення категорії «політичне насилля» / Л. Левченко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили] – 2012. – Т. 197. – Вип. 185. – С. 12-15.
9. Левченко Л. Радикалізм та екстремізм як крайні прояви неконформної поведінки: загальнотеоретичний аспект / Л. Левченко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. – 2009. – Т. 110. – Вип. 97. – С. 77-80.
10. Леонов Б. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи [Електронний ресурс] / Б. Леонов // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2. – Режим доступу до ресурсу: <http://ljoa.edu.ua/articles/2012/n2/12bdttt.pdf>
11. Луцишин Г. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації / Г. Луцишин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 128-133.
12. Малик І. Інформаційні війни в Україні: історія, сучасний стан та перспективи / І. Малик // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців». – 2011. – С. 140-142.

13. Пиджаков А. Типология политического насилия / А. Пиджаков, Ф. Рещецкий, Ш. Байрамов // CREDO NEW теоретический журнал. – 2009. – № 2. – С. 12-15.
14. Присяжнюк М. Інформаційна безпека України в сучасних умовах / М. Присяжнюк, Я. Белошевич // Військово-спеціальні науки. – 2013. – № 13. – С. 37-41.
15. Профилактика и противодействие экстремизму и терроризму [Электронный ресурс] // Режим доступа до ресурсу: <http://www.kotlas-city.ru> 31
16. Розанов А. Баскский терроризм: профилактика и опыт для России / А. Розанов // Обозреватель-Observer. – 2012. – № 7. – С. 44-52.
17. Смольц С. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття / С. Смольц // Вісник НТУУ «КПІ». – 2001. – № 3. – С. 70-74.
18. Сукиасян А. Информационное общество. Проблемы и перспективы [Электронный ресурс] / А. Сукиасян // Сайт Института философии Российской академии наук. – Режим доступа до ресурсу: http://iph.ras.ru/uplfile/root/biblio/School_young_ph/26_Sukiayan.pdf
19. Цуркан М. Типологізація застосування насильницьких методів у суспільних процесах сучасної України / М. Цуркан // Українознавчий альманах. – 2011. – Вип. 5. – С. 218-220.
20. Швидак О. Тероризм і засоби масової інформації / О. Швидак // Вісник Житомирського державного університету. – 2004. – № 18. – С. 72-75.
21. Шкурат І. Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення [Електронний ресурс] / І. Шкурат // Державне управління: теорія і практика. – 2005. – № 2. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf>
22. Шубін С. Психологічні чинники сучасного політичного конфлікту / С. Шубін // Наукові праці. Політичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – Вип. 12. – Т. 25. – С. 72-75.

Зубкова И.М.

Управление Государственной казначейской службы Украины в г. Николаеве
Николаевской области

НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И УМЕНЬШЕНИЯ ПРОЯВЛЕНИЙ ПРЯМОГО И ЛАТЕНТНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО НАСИЛИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

Исследованы теоретико-методологические основы политического насилия. Выявлены особенности прямого и латентного политического насилия. Предложены направления предупреждения и уменьшения проявлений прямого и латентного политического насилия. Рассмотрены мероприятия, направленные на профилактику политического насилия. Основное внимание уделено предупреждению политического насилия.

Ключевые слова: насилие, политическое насилие, латентность, терроризм, война, профилактика, предупреждение, формы насилия.

Zubkova I.M.

The Office of the State Treasury service of Ukraine, Mykolaiv
Mykolaiv region

DIRECTIONS TO PREVENT AND REDUCTION OF MANIFESTATION OF DIRECT AND LATENT POLITICAL VIOLENCE IN MODERN CONDITIONS

Summary

Investigated the theoretical and methodological foundations of political violence. Peculiarities of direct and latent political violence. The proposed direction of prevent and reduce of manifestation of direct and latent political violence. Consider measures aimed at the prevention of political violence. The focus is on the prevention of political violence.

Keywords: violence, political violence, latency, terrorism, war, prevention, warning, forms of violence.